

EVOLUȚIA SOCIETĂȚII INDUSTRIALE SPRE CEA POSTINDUSTRIALĂ

Teodor POPESCU,

doctor în științe istorice, conferențiar universitar, șef Catedră științe administrative, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

SUMMARY

The constant changes, which have been taking place in the society in the course of its existence, prove that the evolution of humanity has never stopped. The industrial society, as a developmental stage of the human society, started with the Industrial Revolution in England and the Great French Revolution, both of which occurred in the second half of the XVIII century. It went through more stages of State development and organization and reached the highest performance in all the domains of social and economic life by the second half of the XX century. In the last quarter of the previous century, the transition process to a new height – the post-industrial society – had its start. It bore more names, the last being the informational society, having at its foundation the whole arsenal of the technical and scientific progress.

Nowadays, an extremely complicated process, formed of such elements as development, perfection, and modernization, is taking place in the post-industrial society, which has attained unheard of performances in the development of the civilization. The tendency to a higher perfection is the imperative of the time and of the development of the modern society.

Transformările social-politice radicale din anii '90 ai secolului trecut din țările fostului sistem socialist vor intra în istorie ca o etapă de revenire la procesul evolutiv firesc de dezvoltare a societății.

Evoluția de la o etapă la alta, de la societatea preindustrială la cea industrială, iar în prezent - spre cea postindustrială, în spațiul occidental, a avut loc pe parcursul mai multor secole, purtând un caracter firesc, iar pe alocuri contradictoriu, zbuciumat desfășurându-se, în fond, în fața de valuri pe întregul parcurs al dezvoltării umanității. Schimbările permanente, într-o formă sau alta, în cadență diferită, denotă că evoluția societății umane n-a

încetat niciodată. Modernizarea structurilor social-economice, politice și culturale a început în timpurile cele mai vechi, luând o amploare deosebită prin manifestările Epocii Renașterii, idealurile cărora au fost expuse de curentul iluminist, care a elaborat și a cizelat marea idee a egalității tuturor oamenilor în fața legii, idealul democrației politice, pregătind și apropiind astfel revoluțiile burgheze și constituirea societății moderne.

În literatura de specialitate sînt expuse pe larg etapele dezvoltării societății umane. Reproducem sumar una dintre cele mai răspândite variante.

Prima etapă e cunoscută cu denumirea

de *societate agrară*, care se încadrează în parametrii epocii medievale, constituind sistemul feudal.

A doua este *societatea industrială*, cuprinsă între cea de-a doua jumătate a sec. XVIII și cea de-a doua jumătate a sec. XX, cunoscută în istorie ca societatea capitalistă liberală, întemeiată pe valorile sistemului de producție capitalist: raționalism, individualism, progres, industrializare, proprietate etc. cu toate particularitățile sale în timp și spațiu.

A treia este *societatea postindustrială capitalistă modernă*, începutul căreia datează cu anii '70 ai sec. trecut, în cadrul căreia sînt încorporate țările cu un înalt grad de dezvoltare economică, socială și politică.

Clasificarea dată nu era acceptată întocmai după anul 1917 în fosta Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste, apoi și în țările Europei Centrale și de Est după cel de-al II-lea război mondial, dat fiind faptul că sociumului din acest spațiu i se impunea conștientizarea conceptului cu privire la constituirea unei noi societăți - celei socialiste, net superioare societății capitaliste. Pentru ca societatea dată să fie acceptată, conform ideologiei comuniste, trebuiau inventate și unele etape de constituire, dezvoltare și consolidare a noului sistem social. Așadar, prima - a fost etapa incipientă, de trecere de la capitalism la socialism. A doua - etapa sau faza socialismului prematur și a treia - faza socialismului dezvoltat, după care urma să fie instaurată faza comunismului.

La intersecția anilor '90 ai sec. trecut, experimentul cu privire la constituirea societății socialiste s-a prăbușit cu toate etapele sale de dezvoltare. Deja după anul 2000, comunitățile naționale din acest spațiu au început să revină la evoluția firească

de dezvoltare, fără impunerea unor etape artificiale.

Astfel, revenind la noțiunea de societate postindustrială, menționăm că ea a apărut în circuitul social-politic și economic relativ nu demult. Neînțînd o discuție în amănunte, vom încerca să expunem un scurt istoric asupra evoluției termenilor „*societate*”, „*societate industrială*”, „*societate postindustrială*”.

Așadar, noțiunea de societate, în sensul actual al cuvîntului, s-a constituit ca valoare, unitate, structură socială și inclusă în circuitul cultural-politic abia pe parcursul secolelor XVII - XVIII. Cu toate că atît pînă la acea perioadă, cît și după, la diferite etape de dezvoltare, paralel cu termenul dat înfilnim și noțiunea de societate civilă. În prezent, ambele noțiuni au conținutul lor de sine stătător și sînt folosite pentru explicarea diferitelor aspecte ale *complexului socium*.

Menționăm că ultima noțiune mai este cunoscută sub două aspecte:

- primul - societatea civilă ca o totalitate de instituții și relații nepolitice;
- al doilea - societatea civilă care întruchipează un ideal, model de societate a viitorului, cu tot ansamblul de valori democratice (societate a oamenilor liberi și suverani, cu depline drepturi politice și civice, cu participarea activă în viața politică a societății, cu expunerea liberă a convingerilor și dreptul la liberă asociere, cu dreptul la autonomie, informație, independență etc.).

Referindu-ne la termenul de *societate*, putem menționa că încă din timpurile cele mai vechi el era cunoscut sub un alt aspect. Societatea avea un statut de grup, formațiune aleasă, cultă, superioară, respectată. Se vorbea, precum că membrii acestora proveneau din viță regală,

aristocratică, din clasele dominante.

Oamenii simpli nu erau incluși în componența unei astfel de societăți. Ea era formată numai dintr-o parte neînsemnată a populației comunității, din minoritate. Chiar și în Grecia antică societatea democratică era formată numai din oamenii liberi. Sclavii, femeile, copiii, cu toate că formau majoritatea populației, nu făceau parte din această categorie. Din cele menționate putem constata că societatea era alcătuită dintr-o minoritate situată pe poziții privilegiate față de majoritatea populației. Această caracteristică s-a menținut pînă în sec. XVII-XVIII.

Termenul de *societate* cu sens nou a început să fie folosit pe larg în țările europene, apoi și peste hotarele lor, după Marea revoluție franceză (1789-1794), care a schimbat fața politică a Europei. Acest termen reflecta deja o nouă formațiune, alcătuită din diverse grupuri de populație, cu un anumit grad de organizare și conștiință, care se impunea deja ca o forță socială.

Un rol deosebit în activitatea acestor grupuri le revenea oamenilor simpli (adică, majorității populației) care se încadrau tot mai activ în viața politică a societății.

Folosirea pe larg a noțiunii de *societate*, cu sens nou - ca o uniune, asociație a oamenilor de pe un anumit teritoriu cu relații social-economice și politice stabile la diferite niveluri coincide în plan istoric cu perioada desfășurării revoluției industriale.

Revoluția industrială din Anglia și Revoluția Franceză (1789), ambele din a II-a jumătate a sec. XVIII, au dat naștere unei noi etape, de lungă durată, în dezvoltarea sistemului social, cunoscută cu numele de societate industrială.

Societatea industrială a apărut în arenă,

înlocuind-o pe cea agrară. Începutul a fost pus, după cum s-a menționat, de revoluția industrială. Primul produs al revoluției industriale moderne a fost în domeniul industriei textilelor. În această ramură, pentru prima dată s-a trecut de la munca manuală la cea mecanică, de la manufactură la fabrică, pusă în mișcare de energia aburilor. Mașinile cu aburi au făcut o revoluție în industrie, ceea ce a contribuit la evidențierea primei etape a societății industriale.

Sursa de energie bazată pe aburi a pus în mișcare principalele mijloace de locomotie pentru timpul respectiv: locomotiva și vaporul. O amploare necunoscută pînă atunci în istoria omenirii a căpătat construcția căilor ferate. Se dezvoltă cu pași rapizi industria extractivă (mașinile de aburi aveau nevoie de cărbune, fier, alte minereuri). În societate apăreau noi și noi ramuri industriale, cum este cea de construcție a mașinilor, industriei bunurilor materiale etc. Astfel, procesul de industrializare început în toate sferele vieții societății s-a dezvoltat cu un ritm accelerat pe tot parcursul sec. XIX.

Putem menționa că deja spre sfîrșitul sec. XIX în producția industrială a fost antrenată o nouă sursă de energie - cea electrică, care a pus baza unei trepte noi - celei de-a doua, în dezvoltarea industriei.

Noua sursă de energie a contribuit la apariția noilor ramuri industriale de producție de aparate, tehnologii, instalații electrice etc. S-a trecut pe larg la folosirea petrolului ca sursă de energie. A demarat o eră nouă în domeniul transporturilor - a apărut automobilul. Un nou avînt au luat industria metalelor neferoase, industria chimică, farmaceutică etc. Ritmul de dezvoltare a societăților bazate pe procesele industrializării și modernizării tuturor

ramurilor din economiile naționale a continuat să sporească pe tot parcursul primei jumătăți a sec. XX. În baza industrializării, mecanizării, chimizării, electrificării, societatea industrială a atins performanțe necunoscute în istorie.

Vorbind despre societatea industrială, aceasta nu înseamnă deloc numai aspectul industrializării. Pe parcursul celor două secole de evoluție au avut loc schimbări de proporții în toate domeniile vieții societății. Menționăm numai unele dintre cele mai importante: modernizarea continuă a industriei mecaniciste; implementarea și cizelarea tuturor formelor economiei de piață; formarea și fortificarea unei noi structuri a societății, de clase și grupuri sociale în locul stărilor sociale; apariția și dezvoltarea continuă a elementelor democrației politice; constituirea mentalității și a spiritualității moderne etc. În aceeași perioadă de timp a sporit considerabil productivitatea muncii omenesci. Mașina, fiind mai productivă decât forța fizică umană necalificată, a dat posibilitate factorilor de creștere generală a cantității, calității și varietății produselor atât industriale, cât și ale celor agricole, puse la dispoziția societății, pentru desfacerea la un nivel mai înalt a necesităților oamenilor. A nune revoluția industrială a provocat începutul procesului de creștere a posibilităților trecerii spre o viață civilizată pentru o parte considerabilă a societății. Astfel de rezultate au fost atinse numai de o parte din țările occidentale dezvoltate, către anii 60-70 ai secolului trecut, cunoscută cu numele de societate a bunăstării.

În prezent, societatea industrială, ca unitate integrală multiaspectuală, nu poate fi înțeleasă fără fenomenul economiei de piață. Economia de piață s-a dezvoltat,

cizelat și structurat odată cu dezvoltarea capitalismului, cu toate că elementele sale persistau în relațiile sociale și până atunci. În prezent, pentru toți este cunoscut faptul că majoritatea absolută a produselor și a multiplelor tipuri de servicii ajunge la consumator prin intermediul pieței, iar orice schimb de mărfuri, servicii este intermediat prin Măria sa „banul”, acumulat în capital. Datorită acestui fenomen, economia de piață, de schimb și relații, de acumulare și investiții de capital este numită și piața capitalistă, care a devenit un element inalienabil al sistemului capitalist liberal al societății industriale.

Societatea industrială și-a schimbat în mod evident pe parcursul ultimelor două secole și structura socială. În locul multiplelor stări sociale caracteristice evului mediu (lorzi, marchizi, baroni, conți, viconți, oamenii din starea a treia etc.), societatea ca ansamblu s-a dispersat în două mari categorii sociale: burghezia și proletariatul. Pe parcursul celei de-a doua jumătăți a sec. XIX și primei jumătăți a sec. XX, proletariatul, din forță majoră producătoare de mărfuri materiale care, la rîndul său, nu avea ce pierde decât brațele sale de muncă (după expresia lui K.Marx), s-a transformat treptat în clasă muncitoare, care tindea deja spre un loc decisiv în societate. Pe la mijlocul secolului trecut clasa muncitoare a ajuns în faza maturității și, epuizîndu-și potențialul revoluționar, ea s-a inclus în procesul de fortificare a sistemului industrial capitalist, asigurîndu-și, în felul acesta, condiții normale de viață și activitate. Clasa muncitoare s-a transformat într-o nouă categorie socială – clasa de mijloc.

În structura socială a societății industriale moderne a crescut ponderea numerică a clasei de mijloc, precum și

importanța socială a acesteia, devenind factorul de echilibru și de stabilitate a întregului sistem social. Este cunoscut că clasa de mijloc este formată dintr-un amalgam de structuri mari și mici, raportul și relațiile cărora se constituie pe baza democratică. Așadar, societatea industrială modernă este o societate democratică care se bazează pe principiile fundamentale ale statului legiferat prin voința poporului în temeiul egalității tuturor cetățenilor în fața legii și a dreptului oricărei grupări sociale (asociații, partid) de a-și reprezenta interesele și conceptele proprii în arena politică.

Sistemele social-politice ale țărilor cu un înalt grad de dezvoltare s-au constituit treptat, într-un lung proces de perfecționare și modernizare nu numai industrială, dar și instituțională. De exemplu, procesul de recunoaștere a egalității tuturor cetățenilor în fața legii a demarat, începând cu Declarația drepturilor din Anglia (1688), urmat cu un secol mai târziu de Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii (1776) și Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului din Franța (1789). Apoi, au fost necesare încă două secole pentru ca acest proces să fie finalizat și cunoscut de toată lumea prin Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), înregistrată în Carta ONU, precum și în Declarațiile privind Drepturile Omului adoptate la Helsinki (1975) și Viena (1989).

Pe parcursul ultimelor decenii s-au afirmat și continuă să se perfecționeze și alte valori democratice caracteristice societății industriale ca sistemul parlamentar, pluralismul politic, separarea puterilor etc. La fel a evoluat și dreptul de vot universal. Pentru ca acest drept să devină o realitate, a fost nevoie de o perioadă de secole. De exemplu, în anul

1800, în Olanda, participau la alegeri numai 19 % din populația matură, către anul 1900 participau deja 63%, iar dreptul general de participare la alegeri bărbații l-au câpătat abia în anul 1917, iar restricțiile de participare la alegeri au fost anulate abia în anii '50-'70 ai secolului trecut. Dreptul femeilor de participare la alegeri a fost obținut în SUA în anul 1918, în Germania, Olanda - 1919, în Franța - 1944, Grecia - 1956, iar în Elveția - țara cu tradiții democratice vechi - în anul 1971. Așadar, procesul de a obține dreptul la votul universal s-a încheiat în țările industrial dezvoltate, democratice, moderne la începutul jumătății a doua a secolului trecut, pe cînd perfecționarea sistemului electoral continuă în toate țările pînă la momentul actual.

Cele expuse ne permit să constatăm că dezvoltarea societății umane, inclusiv a societății industriale, nu poate fi caracterizată ca un marș triumfal spre culmile atinse în tehnică, știință, economie, cultură etc. către mijlocul sec. XX. În esență, acesta a fost un proces evolutiv de secole, destul de dificil, prin salturi, deseori contradictoriu. Către anii '70 ai secolului trecut tipul de societate cunoscut în istorie ca societate industrială a ajuns la nivelul deplinei maturități. Societatea industrială devine matură doar atunci cînd în baza înaltei productivități a muncii, precum și a producției industriale de masă formează un belșug de produse ce asigură consumul la un nivel net superior cunoscut pînă atunci pentru toți membrii comunității.

Menționăm și faptul că societatea industrială de la începutul celei de-a doua jumătăți a sec. XX mai poate fi înțelinită cu numele „societate de consum” sau „societate deschisă”. Anume la acest nivel de dezvoltare se pune baza unei noi societăți

sau construcții sociale cunoscută deja cu numele de postindustrială. Trecerea de la o societate la alta nu are o demarcare specială. Însă în interiorul sistemului dat, în perioada deplinei maturități, încep să apară simptomele, elementele noului sistem, superior, organizat pe noi principii. Noul sistem - societatea postindustrială - demarează paralel cu a doua revoluție industrială cunoscută în istorie cu numele de revoluția tehnico-științifică (RTȘ).

Constituirea noului tip de societate - a celei postindustriale - prezintă, în viziunea specialiștilor, un proces accelerat de dezvoltare totală și, evident, de lungă durată, început deja în cele mai dezvoltate țări ale lumii, însă departe de a fi încheiat. Noțiunea de societate postindustrială în limbajul cotidian este întâlnită sub diferite nominalizări: societate tehnocratică, societate programată, deschisă, informaționalizată, constituită pe o democrație participativă și o economie socială de piață etc.

Începutul, baza societății postindustriale au fost puse de cibernetică - știința autoconducerii, autocontrolului, autocorecției sistemelor, întemeiată de un grup de specialiști sub conducerea lui Norbert Wiener, pe la mijlocul secolului trecut. Noua societate a apărut avînd la temelie succesele obținute în epoca societății industriale care a durat aproximativ două secole. Începînd cu producția mecanică (bazată pe mașina cu aburi), apoi trecînd la procesele mecanizate, folosind noua sursă de energie - curentul electric, producînd, astfel, o varietate de producție industrială, și nu numai, necunoscută pînă atunci. Societatea postindustrială intră în istoria omenirii deja nu numai ca un complex mecanizat, ci și automatizat, activitățile cărui se bazează pe

mașina automatizată. Ce prezintă această mașină? În fond, ea este, în primul rînd, un robot, dotat cu „creier” artificial, numit software, capabil să elaboreze comenzi. În al doilea rînd, are „senzori” (dispozitiv ultrasensibil) apti să culeagă tot felul de informații, și în al treilea rînd, e dotat cu organe de execuție, care îndeplinesc comenzile elaborate de creier și culese de senzori.

Această descoperire a avut efect de revoluție în lumea producției, fiind extinsă mai apoi în toate domeniile vieții sociale.

Mașina automată, grupurile de mașini, instalațiile, întreprinderile automatizate în raport cu mașinile mecanice au schimbat radical situația, sporind considerabil nivelul calitativ și cantitativ al producției și serviciilor, atîngînd parametrii inaccesibili pentru producătorii manuali sau mecanici. Automatizarea proceselor presupune o creștere a productivității muncii de cîteva ori în comparație cu epoca societății industriale (mecanice), deschizînd noi perspective ale dezvoltării sociale.

Schimbările spectaculoase din ultima etapă a epocii mecanice (societatea industrială) și trecerea treptată, dar într-un ritm accelerat, la procesele automatizării producției au loc concomitent cu desfășurarea și în baza rezultatelor revoluției tehnico - științifice (RTȘ). În această perioadă continuă să se facă noi descoperiri în știință și tehnică, au fost obținute performanțe în implementarea rezultatelor investigațiilor în diverse domenii, au fost elaborate tehnologii noi, avînd la bază o nouă sursă de energie - cea atomică. Un imperativ al timpului în procesul de dezvoltare și modernizare a producției a devenit înlocuirea materialelor vechi cu altele noi, net superioare celor precedente. Aceasta a contribuit la apariția

noilor tipuri de industrii ca cea de producere a materialelor sintetice, însușirile cărora sînt cu mult mai valoroase față de cele naturale, devenite pe parcursul timpului mai scumpe, mai dificile cu extragere costisitoare etc.

Evoluția societății postindustriale moderne se materializează prin folosirea din plin a elementelor RTȘ cum este cibernetica, automatica, electronica, informatica, materialele sintetice etc. Aceste valori, instrumente tehnico-științifice prezintă o parte componentă inalienabilă a societății postindustriale; folosite rațional, ele vor contribui la constituirea unui sistem de autoproducere și autoperfecționare a societății.

Experiența statelor economic dezvoltate demonstrează că, pe parcursul stabilizării societății postindustriale, producția industrială bazată pe procese unificate și mecanizate sînt înlocuite tot mai mult prin industria computerizată cu folosirea sistemelor automatizate și robotizate, prin confecționarea producției în serii mici cu destinație directă, garantată prin noi materiale și biotehnologii etc. Serviciile care erau pe planul doi în raport cu producerea bunurilor materiale, astăzi devin prioritare în viața socială. În locul tehnologiilor mecanizate vin cele informaționale, care schimbă radical posibilitățile intelectuale ale omului și schimbă locul lui în tot ansamblul de producție. La etapa actuală se menționează fără rezerve că informatica este ultimul element din lanțul succeselor RTȘ care joacă rolul central în întregul proces de producție.

Drept rezultat al implementării realizărilor RTȘ din ultimul sfert al sec. XX, s-au îmbunătățit radical parametrii cantitativi și calitativi ai indicilor economici și sociali. Produsul social în țările occidentale

dezvoltate a crescut de 3-4 ori, iar veniturile populației au crescut în proporții și mai mari, astfel rezultatele dezvoltării postindustriale au devenit vizibile, resimțindu-se în creșterea nivelului de viață a majorității populației.

Extinderea noilor tipuri de producție industrială a condus la schimbarea structurii interne a industriei. Ramurile considerate principale încă nu demult, ca industria cărbuneli, feroaselor ș. a. își pierd treptat din importanța și ponderea lor în favoarea noilor ramuri, precum este industria electrică, calculatoarelor, a mijloacelor de comunicații, a diferitelor produse ale industriei etc.

Concomitent, au loc schimbări structurale și în alte ramuri ale economiei. De exemplu, după unele date statistice publicate de revista "Der Spiegel" (nr. 26, 1999), în RFG în anul 1997 populația ocupată în sectorul (I) agrar s-a redus pînă la 2,9%, cea din sectorul (II) industrial alcătuița 34%, iar cealaltă - 63% din populație - era ocupată în sectorul (III) - servicii.

În SUA, în 1996, pînă la 3 % din populație era ocupată în sectorul I, 15% în sectorul - II, iar 80 % din americani lucrau în domeniul III - al serviciilor. Țările care au atins un asemenea nivel de dezvoltare, după caracteristica specialiștilor în materie, pot fi numite, pe bună dreptate, societăți postindustriale.

În literatura de specialitate, societatea postindustrială mai este numită și societate informațională în care știința devine unul din factorii principali a producției. Ca exemplu poate servi utilizarea tot mai accentuată a calculatorului ca element al științei, folosit și ca instrument de lucru cotidian în toate sferele activității sociale: în producția industrială, comerț, învățămînt,

medicină, serviciile publice, iar în ultima vreme este folosit în mod treptat și sigur în calitate de mijloc și metodă în conducere și control. Societatea informațională este, în fond, o parte componentă a societății postindustriale numai la o nouă treaptă calitativă de dezvoltare, de desăvârșire a automatizării. Calculatorul (noile generații) a devenit deja un instrument, un nou aparat capabil să efectueze în mod automat, cu o viteză incredibilă, o mulțime de operații privind stocarea, prelucrarea, controlul și transmiterea informației, precum și a unor comenzi de acțiune. Trebuie să înțelegem că sistemele de mașini automate sunt create special în acest scop, contribuind astfel la automatizarea celor mai variate și complexe activități din viața societății umane. Utilizarea tehnologiilor informaționale performante, a software-urilor, conduc inevitabil la sporirea incredibilă (de sute de ori) a productivității muncii și, la rândul său, la înlocuirea unei părți considerabile a personalului uman ocupat nemijlocit în producție. Aceste procese, spre deosebire de alte etape din istorie, nu au contribuit la apariția unor situații de criză în viața societății. Procesul de automatizare a multor activități sociale din diferite ramuri nu a condus nici la creșterea semnificativă a șomajului, grație faptului că personalul disponibilizat a fost recalificat din timp pentru a găsi noi locuri de muncă în alte substructuri industriale, precum și în industria serviciilor.

Pentru o conștientizare mai profundă a rolului și locului societății informaționale – ca o nouă treaptă a societății postindustriale – pot servi următoarele particularități ce caracterizează modelul de dezvoltare atins prin sistemul informațional în diverse domenii ale vieții sociale:

- informația devine o sursă a puterii;

- în viața socială se înregistrează trecerea centrului de greutate din sfera producției în cea a serviciilor;

- în economie se acordă o atenție deosebită micului business și celui mijlociu;

- producția în toate sferile se computerizează;

- știința devine unul dintre factorii principali ai producției;

- în centrul activităților se plasează producția și exportul de invenții, a soft-urilor, tehnologiilor, filmelor etc.;

- accentul general în societate este direcționat spre învățământ și medicină;

- se constată micșorarea populației ocupate în agricultură, industrie și mărirea considerabilă a numărului populației ocupate în sfera serviciilor etc.

Evoluția societății industriale spre cea postindustrială ar fi incompletă, dacă nu am vorbi succint despre fenomenul modernizării, cunoscut de secole în viața statelor dezvoltate, iar în prezent a devenit un imperativ al timpului societății moderne contemporane. Grație faptului că istoria dezvoltării moderne este legată de dezvoltarea capitalismului, ca sistem, și procesul modernizării este parte componentă a valorilor cunoscute în lume și aduse în circuit tot de formațiunea capitalistă. Așadar, amintim numai unele dintre ele: progresul, raționalismul, individualismul, libertatea, libertatea de întreprinzător, proprietatea, urbanismul, industrializarea, modernizarea, creativitatea, inovația etc.

Liderii statelor occidentale au realizat o revoluție politică, economică, luându-le în considerare și implementându-le pe parcursul secolelor, au atins rezultate excepționale. Fără implementarea acestor valori, nu poate fi mișcare înaintea.

Termenul de modernizare era folosit mai

întotdeauna paralel, iar uneori chiar înlocuia noțiunea de dezvoltare. De exemplu, societatea industrială a avut etapele preindustrială, industrială și postindustrială și, la rândul lor, fiecare dintre ele a avut subetapele sale de dezvoltare – modernizare. Pe parcursul acestor etape avea loc procesul de implementare a cunoștințelor științifice în tehnologii industriale, descoperirea noilor surse de energie, tehnologii care au dat posibilitate mașinilor să îndeplinească acel lucru, pe care mai înainte oamenii îl făceau manual sau folosind forța animalelor. În fond, toate procesele tehnologice bazate pe mașina cu aburi, apoi și cea electrică au început de la elementele cele mai simple, ajungând pe parcurs la niveluri performante în care nu orice specialist putea să se descurce.

Procesul de modernizare (dezvoltare) are loc în toate domeniile vieții sociale: tehnică, știință, economie, cultură, conducere, management, relații etc. Putem conchide succint că modernizarea este un proces continuu, de la vechi la nou, de la bine la mai bine și așa în continuare toată viața, e un proces veșnic.

Modernizarea are la etapa actuală și un alt sens. Ea, ca proces, este chemată să demonstreze statelor subdezvoltate modalitatea de trecere la nivelul de dezvoltare modernă, soluționând, astfel, problemele de dezvoltare internă, fără să fie încălcată ordinea etapelor.

Prin modernizare se înțelege trecerea evolutiv-revoluționară de la o etapă (perioadă) la alta (preindustrială → industrială → postindustrială), desfășurată printr-un șir de reforme pe parcursul timpului, care a condus la schimbări radicale în sistemul instituțiilor sociale, al modului de viață a oamenilor în toate sferile vieții sociale.

La etapa actuală, modernizarea este cunoscută sub două aspecte: modernizarea organică și neorganică.

Modernizarea organică începe nu de la economie și tot ce-i legat de acest fenomen, ci, în primul rând, de la cultură și schimbarea conștiinței sociale.

Capitalismul ca sistem a apărut și s-a dezvoltat pe parcursul secolelor, ca o succesiune naturală a schimbărilor în modul de viață a societății, având la temelie activitatea și experiența istorică a generațiilor, a memoriei sociale a comunităților, formând, astfel, un sistem de cunoștințe și valori ce au contribuit la constituirea și dezvoltarea societății contemporane, fără extremități deosebite.

Modernizarea neorganică are un alt caracter și este reprezentată prin mai multe variante. Una dintre ele și cea mai reușită prezintă o reacție la unele provocări externe din partea unor țări cu un înalt nivel de dezvoltare. Esența constă că ea prezintă o cale de dezvoltare, un model deja experimentat de alte state „de a ajunge”, a se apropia tot mai mult de țările înalt dezvoltate, punând, astfel, capăt procesului rămânerii istorice și dependenței de alte state. Această activitate (variantă) are loc prin cumpărarea utilajului și patentelor, prin adaptarea, însușirea noilor tehnologii străine, investițiilor, studiilor și stagierii peste hotare etc. contribuind, astfel, la renovarea vieții în comunitățile naționale. În rezultat, se schimbă radical sistemul de conducere, se introduc elemente noi în structura puterii, în legislație. Constituția țării este orientată spre unele sisteme politice optime sau cazuri analogice de peste hotare. Așa s-a întâmplat cu Japonia (Țara Soarelui - Răsare) care a avut nevoie de o perioadă de douăzeci de ani pentru a ajunge și a întrece SUA, de la care a împrumutat noile

tehnologii și finanțe. În timp foarte scurt modernizarea neorganică s-a transformat în modernizarea organică. În prezent, Japonia se dezvoltă pe bază proprie și, la rîndul său, a devenit deja un exemplu bun de urmat pentru multe state, inclusiv pentru R. Moldova.

Din cele expuse conchidem că modernizarea neorganică începe nu de la cultura generală și nivelul mentalității sociale, ci de la economie și politică. Aceasta ar însemna că modernizarea organică începe „dejos”, iar cea neorganică - „de sus”. Principiile modernizării neorganice nu pot fi conștientizate de majoritatea populației și e natural că ea nu poate avea o susținere totală. Ea cuprinde numai partea cea mai pregătită și conștientă a societății. Sarcina guvernanților rămîne de a lucra activ cu masele pentru conștientizarea și soluționarea problemelor ce preocupă societatea.

Este cunoscut că la începutul sec. XXI așa-numitele „gulerase albe” – lucrătorii ocupați în producția automatizată, în elaborarea noilor tehnologii, precum și în sfera informațiilor - a ajuns la nivelul de 90% din forța de muncă. Prin urmare, dezvoltarea continuă a societății postindustriale este imposibilă fără pregătirea științifică și tehnologică a forței de muncă. Avansarea informaticii depinde în mod direct de potențialul uman al societății. Raportul între știință, producție și tehnologiile noi este ridicat la noi înălțimi. Pentru a produce noi mașini, instalații, calculatoare, inteligența umană trebuie să dispună de rezultatele cercetărilor științifice performante (de ultimă oră), precum și de capacități tehnologice avansate, de materii prime cu calități deosebite, de linii de producție automatizate, robotizate etc. De exemplu, la fabricarea calculatoarelor

moderne nu se mai folosește demult munca manuală sau cea mecanizată, respectiv, și utilizarea lor este imposibilă fără personal nou, cu o pregătire adecvată în domeniul dat.

În perioada automatizării și intelectualizării producției muncitorul nu mai este în stare să însușească tehnica nouă sofisticată, precum și implementarea permanentă a noilor inovații. În așa fel, producția contemporană are nevoie de specialiști de formație nouă, cu o viziune largă și pregătire specială pentru valorificarea tehnologiilor avansate ale societății postindustriale.

La etapa actuală în activitatea de muncă a specialiștilor din producție, dar nu mai puțin și a celor din domeniul de conducere, apar noi dimensiuni impuse de cerințele timpului: activitate liberă, cunoștințe, risc, manevrare, operativitate decizională etc. O activitate cu asemenea structură de muncă nu se încadrează cu nici un fel de reglementare și comandă de sus. Ca urmare, majoritatea standardelor tehnologice unificate sînt pregătite de geniul uman, la etapa actuală, nu atît pentru oameni, cît pentru mașini care deja reglementează procesul de producție.

Stabilizarea societății postindustriale presupune schimbări serioase atît în domeniul relațiilor de piață, cît și în cel de organizare a activității. Spre deosebire de tendința de gigantomanie din societatea industrială, în prezent accentul se pune pe actualizarea businessului mic și mijlociu, dezvoltarea infrastructurii și a sferelor de deservire, ridicarea parametrilor spre calitatea producției, a dirijării etc. Este cunoscut și faptul că economia de azi se orientează nu spre producția de masă, cantitativă, ci spre cea calitativă, destinată mai mult consumatorului concret, care are

posibilitatea să aleagă marfa, serviciile, care corespund cerințelor și intereselor personale.

Etapa actuală înaintează cerințe dure și la capitolul organizare, care se caracterizează printr-o schimbare permanentă a condițiilor de activitate, a utilajului, reînnoirea rapidă a producției și desfacerea fără rețineri a mărfurilor. Această situație necesită noi structuri organizaționale, adecvate economiei de piață a societății postindustriale. Reformarea și perfecționarea organizațională a devenit un factor permanent al dezvoltării contemporane. Ca urmare, constatăm faptul că cele mai avansate structuri de producție se decid de formele vechi, birocratice, reduc numărul nivelurilor ierarhiei administrative, formează noi structuri, delegă o parte importantă de împuterniciri executanților concreți. Pe baza acestor și a altor elemente se constituie un nou sistem managerial orientat nu spre structurile proiectate din timp, ci spre activitatea creativă de sine stătătoare a colaboratorilor. Se stimulează, îndeosebi, perfecționarea cunoștințelor și a deprinderilor, stimularea inițiativei și a calității de întreprinzător, precum și ridicarea responsabilității pentru rezultatele finale. Aceste aspecte confirmă ipoteza că factorul uman devine în mai multe cazuri o sursă mai importantă a întreprinderii, decât capacitățile de producție sau finanțele.

În ultimele decenii ale sec. XX, o răspândire largă au căpătat formele organizatorice descentralizate, care permit îmbinarea conducerii centralizate a marilor unități de producție cu autonomia unor substructuri aparținute lor. În cadrul unor întreprinderi mari și mijlocii din țările dezvoltate, pentru soluționarea unor probleme concrete au început să se

constituie grupe de creație, de proiectare bazate pe autofinanțare, autogestiune, care seamănă după caracterul lor cu activitatea unor firme inovaționale nu prea mari. În cadrul unor astfel de structuri noi (firme), se șterge diferența profesională dintre specialiști, diferența de post și de alte relații formalizate. Acest format nou se transformă pe parcurs cu succes într-o formațiune solidară de parteneri ce colaborează în interes comun. În viziunea unor specialiști (A. Toffler, SUA), organizarea unor astfel de formațiuni reflectă nașterea fenomenului nou de trecere de la construcția ierarhică verticală spre un nou sistem de comunicare, relații pe orizontală. Se evidențiază constituirea unei multitudini de rețele administrative de producție care apar în baza activității de cooperare și parteneriat. În relațiile orizontale, accentul încearcă să fie pus mai cu seamă pe relațiile neformale interpersonale.

Tranziția spre societatea postindustrială necesită și reformarea conducerii (birocrăției) de stat, implementarea metodelor de piață în managementul administrativ. Drept exemplu pot fi folosite rezultatele dezvoltării businessului în noile condiții care servesc drept câmp de experiență pentru reformarea structurilor birocratico-statale. Unul din obiectele de analiză al oamenilor de știință, practicienilor, guvernanților a devenit experimentarea formelor și metodelor de management folosite în economie care, în fond, pot fi proiectate și în activitatea administrației de stat. Aceasta este deja o necesitate, deoarece practica sec. XXI a demonstrat încă o dată că tradiționala organizare birocratică a conducerii de stat a devenit inefficientă și irositoare și nu mai are nici o perspectivă.

Constituirea societății postindustriale cere de la funcționarii de stat astfel de calități noi ca mobilitatea, creativitatea, flexibilitatea, adaptarea, inițiativa, alegerea liberă, responsabilitatea etc. De aceea ajustarea structurilor de stat la condițiile schimbărilor permanente devine imperativul dezvoltării societății actuale.

Încă la hotarul anilor 70-80 ai secolului trecut, conducerea politică a statelor dezvoltate a ajuns la concluzia că ridicarea eficacității funcționării organelor puterii de toate nivelurile este imposibilă fără trecerea de la metodele administrative la cele de management. Aceasta presupune încorporarea în domeniul dat a mecanismelor de piață și dezvoltarea relațiilor de concurență între sectoarele de stat și cel particular. În legătură cu aceasta, este recunoscută necesitatea de a implementa în activitatea aparatului de stat spiritul de întreprinzător, inițiativă, grija față de client, prestarea serviciului pentru a-l face mai democrat și accesibil pentru cetățeni. Se consideră că implementarea acestor și a altor măsuri și elemente de tipul celor enumerate vor contribui la o trecere mai eficientă spre societatea civilă, va fi asigurată optimizarea și umanizarea conducerii de stat.

Cele menționate pot avea loc în baza constituirii unui stat cu o economie complexă, liber de o implicare peste măsură în treburile societății civile. În calitate de mijloace în atingerea acestor scopuri pot servi procesele de deetatzare și privatizare (consolidare a proprietății).

O importanță deosebită în constituirea sistemului modern postindustrial de conducere i se atribuia reînnoirii și reformării aparatului de stat însuși, deziocrea de vechile structuri birocratice și organizarea noilor formațiuni flexibile care

ar putea să satisfacă mai efectiv interesele cetățenilor și să se adapteze mai ușor la noile condiții. În legătură cu aceasta, în țările anglo-saxone, deja în anii '80 ai sec. XX, a început să fie folosit un nou model de administrare, care prevedea descentralizarea aparatului, introducerea unor noi structuri autonome de tipul regiilor, care dispuneau de o mare flexibilitate organizatorică, orientate spre inovații și o libertate deplină în sfera prestațiilor de servicii populației. Regiile formate nu se aflau în relații directe de subordonare statului. După caracterul activității, ele se asemănau într-o anumită măsură cu grupurile de proiectare apărute în unitățile industriale. Directorii executivi ai regiilor aveau o libertate deplină în distribuirea resurselor societății, determinării scopurilor tactice, în realizarea politicii de cadre (inclusiv - plata muncii). Activitatea lor este orientată nu spre desfășurarea procesului, ci spre rezultatele lui, nu spre asigurarea unor rezultate formale, dar spre satisfacerea necesităților reale ale populației. În rezultatul creării noilor formațiuni, în regiile menționate a fost simplificat pînă la maximum sistemul ierarhiei birocratice. Printre altele, a dispărut necesitatea în segmentele intermediare, ceea ce a condus la apariția unor structuri complet noi, incompatibile cu reglementarea administrativă forțată. În agențiile noi (precum și în unele instituții statale autonome) au fost lichidate salariile de funcție ale lucrătorilor și aplicată o nouă formă de salarizare care stimula rezultatele muncii, pe de o parte, iar pe de altă parte - eficientizarea calității activității de conducere.

Reforme administrative de tipul celor menționate, cu specific național, la momentul actual, sînt implementate cu

succes, nu numai în țările anglo-saxone (Anglia, Canada, Australia, Noua Zeelandă), dar și în RFG, Franța, Japonia, Suedia, Grecia, Spania ș.a. Concomitent, o importanță deosebită i se acordă organizării flexibile a aparatului de stat, dirijării inovațiilor, descentralizării, extinderii drepturilor de activitate liberă a personalului administrativ. Unul dintre scopurile reformei administrative o constituia ridicarea nivelului calității prestațiilor de stat și perfecționarea mecanismului de repartizare. În prezent, instituțiile statale sînt caracterizate tot mai des ca întreprinderi de prestare a serviciilor.

Sporirea eficienței activității de prestare a serviciilor în domeniul de guvernare a diferitelor state este legată de implementarea în sfera activității de stat a principiilor concurenței de piață. Aceasta a dat posibilitate întreprinderilor comerciale să îndeplinească prin contract, în condiții de antrepriză, unele tipuri de activitate (servicii), care mai înainte erau efectuate completamente de instituțiile de stat. În ultimul timp, factorii de decizie de diferite niveluri au început să transmită companiilor private unele funcții pur administrative, cum ar fi, de exemplu, formarea și analiza bugetului, colectarea impozitelor, menținerea ordinii publice (inclusiv managementul penitenciarelor etc.). Sub influența contactelor de serviciu (în anumite sfere de activitate), diferența dintre structurile de stat și cele nestatale, formele de organizare și instrumentele de administrare se nivelează tot mai mult.

În țările economic dezvoltate se acordă o atenție deosebită schimbului de experiență între activitatea cadrelor puterii de stat și a businessului particular, îndreptată spre transparența formării calităților noi, care pînă atunci nu era

cunoscută administrației de stat. Prin urmare, se conștientizează necesitatea formării la funcționari a unor astfel de calități ca cele de întreprinzător, organizatori cu capacități de inițiativă, cu sentimentul de responsabilitate, gata de a risca etc. Această metamorfoză în mentalitate conduce la schimbarea psihologice specialiștilor și, în prezent, unii se consideră deja nu funcționari, ci manageri de stat. Ca urmare, în procesul de trecere la societatea postindustrială se reduc unele diferențieri de activitate între administrația de stat și business, între conducerea de stat și managementul particular, care încă nu demult erau considerate facultăți absolut incompatibile.

Pe parcursul dezvoltării contractelor de afaceri și activităților reciproce de parteneriat în sfera administrativă, concomitent cu relațiile pe verticală (între instituțiile de stat de diferite niveluri) s-au format și pe orizontală relații neformale între formațiunile de stat și cele nestatale. Ca rezultat, a apărut pe orizontală o rețea în care instituțiile de stat, precum și agenții autonomi de stat conlucrează cu structurile societății civile în bază de relații de contract, schimb de materiale (resurse), a interesului comun etc. În acest cadru statul nu domină instituțiile societății civile, dar el este unul din participanții egali în activitățile de parteneriat. Astfel, relațiile dintre cele două categorii, destul de tensionate pînă nu demult, au început să evolueze treptat spre bine, spre conlucrare.

De menționat că activitățile de rețea se dezvoltă în prezent nu numai la nivel național, dar și la nivel de relații interstatale/internaționale, cum ar fi, de exemplu, procesele internaționale în cadrul Uniunii Europene.

BIBLIOGRAFIE

1. Andrei Roth. Modernitate și modernizare socială. Ed. Polirom, București, 2002.
2. Eugeniu Hrișcev. Managementul inovațional. Ed. A.S.E.M., Chișinău, 2001.
3. Сергей Лугонин. Переход к новой модели государственного управления в постиндустриальном обществе. //Проблемы теории и практики управления, № 4. 2004.
4. Марина Нелюбина. Подходы к оценке эффективности инвестиций в персонал. //Проблемы теории и практики управления, № 5. 2005.
5. Ройк В. Д. Социальная модель государства: опыт стран Европы и выбор современной России. //Государственная власть и местное самоуправление, № 10. 2006.
6. Алексей Жестков. Инновационный путь Европы. //Международная экономика, № 1. 2009.
7. А. Н. Кравченко. Социология. Логос, Москва, 1999.

Prezentat: 24 august 2009

Recenzent: Alexandru ROȘCA, academician al Academiei de Științe a Moldovei

E-mail: aap@aap.gov.md